

kıbelerde sıkça anılmakta ve Sarı Saltuk'un rüyasına girerek ona yardımcı olmaktadır.

Saltuknâme halkın konuştuğu dili esas alan sade bir nesirle yazılmıştır. Bunun yanında eseri dil ve üslûp bakımından daha da önemli kılan husus halk ağzından derlenerek yazıya geçirilmiş olmasıdır. XV. yüzyıl Anadolu Türkçesi söz varlığı, anlatım gücü, cümle yapısı, deyimlerle ve yer yer atasözleriyle süslenmiş bir üslûpla eserde kendisini ortaya koymaktadır. Halk tabirleri ve benzetmeler anlatımı daha da zenginleştirmiştir. *Saltuknâme*, içinde fazla arkaik kelime bulunmamakla beraber zengin bir söz varlığına sahiptir. Menkıbelerin bazılarında anlatıcının ara sözlerinin de yer alması, müellifin bazı menkıbeleri dinlerken yazıya geçirdiğini göstermektedir.

Kütüphanelerde *Saltuknâme*'nin çeşitli nüshaları bulunmaktadır. Baştan bir iki yaprak eksik olmasına rağmen üç cildi de ihtiva eden tek nüsha Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde kayıtlıdır (Hazine Kitaplığı, nr. 1612). 1000 (1591) yılında istinsah edilen bu nüsha 618 varaktır. Bor'daki Halil Nuri Yurdakul Kütüphanesi'nde (nr. 17.292) eserin II ve III. ciltlerini ihtiva eden 985 (1577) yılında Edirne'de istinsah edilmiş 449 varaklık bir nüsha daha bulunmaktadır. Ankara'da Millî Kütüphane'de biri I. cilde (nr. B-64, 283 varak), diğeri III. cilde (nr. A. 2897, 170 varak) ait olmak üzere yazı karakterleri birbirinden farklı, istinsah tarihleri belli olmayan iki ayrı nüsha mevcuttur. Sivas'ta öğretmen Necati Demir'in şahsî kütüphanesinde ve İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde (İbnülemin, nr. 3056) eserin muahhar birer nüshası daha vardır. Ayrıca Konya'daki Koyunoğlu Müzesi Kütüphanesi'nde (nr. 14.305) kitabın eski bir nüshasından koparılmış sekiz varaklık bir parça bulunmaktadır. Saraybosna'daki Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesi'nde G. M. Smith'in gördüğünü belirttiği yetmiş iki varaklık nüsha ise sonradan kaybolmuştur.

Saltuknâme'nin Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'ndeki nüshasının tıpkıbasımı Fahir İz, Şinasi Tekin ve Gönül Alpay Tekin tarafından Amerika'da yayımlanmıştır (bk. bibl.). Tıpkıbasımın ekinde Millî Kütüphane'deki nüsha ile (nr. B-64) Bor nüshasının mikrofişleri de verilmiştir. Şükrü Halûk Akalın'ın *Saltuknâme*'nin mevcut bütün nüshalarını karşılaştırarak hazırladığı tenkitli metinle (I-III, Ankara 1987-1990), Kemal Yüce'nin *Sal-*

tuknâme'yi tarihî, dinî ve efsanevî unsurlar yönünden inceleyen çalışması da (Ankara 1987) nesredilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Ebü'l-Hayr-ı Rûmî'nin Sözlü Rivayetlerden Topladığı Sarı Saltuk Menâkıbı (Topkapı nüshasının tıpkı basımı, nşr. Fahir İz — Şinasi Tekin — Gönül A. Tekin), Harvard 1974-84; Ebü'l-Hayr Rûmî, *Saltuknâme* (haz. Şükrü Halûk Akalın), I-III, Ankara 1987-90; Abdülbâki Gölpınarlı, *Yunus Emre: Hayatı*, İstanbul 1936, s. 253-270; C. Brockelmann, "Das altosmanische volksbuch Menaqıbı Gazavâtı Sultan Sarı Saltıq", *Miscellaneous Academica*, II/2 (1950), s. 168-193; Köprülü, *İlk Mutasavvıflar* (Ankara 1976), s. 54-56; a.mlf., "Anadolu Selçukluları Tarihi'nin Yerli Kaynakları", *TTK Belleten*, VII/27 (1943), s. 379-458; Orhan Köprülü, *Tarihî Kaynak Olarak 14. ve 15. Asırlardaki Bazı Türk Menkıbeleri* (doktora tezi, 1951), İÜ Ed.Fak., Tarih Bölümü; A. Yaşar Ocak, *Türk Halk İnançlarında ve Edebiyatında Evliya Menkıbeleri*, Ankara 1984, s. 11-19; a.mlf., *İslâm Türk İnançlarında Hızır Yahut Hızır-İlyas Kültü*, Ankara 1985, s. 40; a.mlf., "Sarı Saltık ve Saltıkname", *TK*, sy. 197 (1979), s. 266-275; Şükrü Halûk Akalın, *Saltuk-nâme I (İnceleme-Metin)* (doktora tezi, 1987), İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, nr. 1695; a.mlf., "Saltuk-nâme'nin Yeni Bulunan Nüshaları ve Bazı Düşünceler", *TKA*, XXVI/2 (1989), s. 229-234; Kemal Yüce, *Saltuknâme'de Tarihî, Dinî ve Efsanevî Unsurlar*, Ankara 1987; Adnan Sadık Erzi, "Türkiye Kütüphanelerinden Notlar ve Vesikalar", *TTK Belleten*, XIV/56 (1950), s. 595-647; Müjgân Cincbur, "Saltuknâme'nin Tıpkıbasımı ve İkinci Yazma Nüshası Üzerine", *TFAY Belleten* (1974), s. 55-63; a.mlf., "Saltuknâme'nin Türk Milliyetçiliğindeki Yeri ve Üçüncü Nüshasına Dair", *MK*, I/1 (1977), s. 52-55; a.mlf., "Anadolu Gazileri ve Edebiyatımız", *Erdem*, III/9, Ankara 1987, s. 786-787; Machiel Kiel, "The Türbe of Sarı Saltık at Babadag-Dobruđa", *GDAAD*, sy. 6-7 (1978), s. 205-225; G. M. Smith, "Sarı Saltık Gazi-Saint", *MES* (1980); a.mlf., "Some Turbes/Maqams of Sarı Saltıq An Early Anatolian Turkish Gazi-Saint", *Turcica*, XIV, Paris 1982, s. 216-225; Fahir İz, "Saltuk-nâme", *TTK Bildiriler*, VIII (1981), s. 971-977; Necati Demir, "Saltuknâme'nin Giriş Kısımına Göre Sarı Saltuk'un Şeceresi ve Anadolu'daki Bazı Şehirlerin Müslüman Türkler Tarafından Fethi", *Revak* (nşr. Sivas Vakıflar Bölge Müdür-lüğü), Sivas 1992, s. 83-91; Franz Babinger, "Sarı Saltık Dede", *JA*, X, 220-221.

ŞÜKRÜ HALÛK AKALIN

EBÜLMİYÂMİN MUSTAFA EFENDİ

(ö. 1015/1606)

Osmanlı şeyhülislâmı.

953'te (1546) doğdu. İlk tahsilinden sonra Bursa'da Kaplıca Medresesi müderrisi Sarıgörezzâde'den, Zekerîyyâ Efendi'den ve Abdülganî Efendi'den öğ-

renim gördü. Daha sonra Ebüssuûd Efendi'ye intisap ederek 977'de (1570) mü-lâzemet aldı.

Öğretim hayatına Eski Nişancı Medresesi'nde 20 akçe ile başladı; daha sonra 25 akçe ile Kestel, 30 akçe ile Pervîz Efendi, 40 akçe ile Kürkçübaşı medreselerinde görev yaptı. 1586'da Sinan Paşa, 1590'da Zâl Paşa Sultanı, 1591'de Sahn-ı Semân, 1593'te Şehzade, 1594'te Süleymaniye medreselerine, 1596'da Süleymaniye Dârülhadisî'ne, 1597'de Vefa Hâkâniye Medresesi'ne müderris oldu. 1598'de kurulan Safiye Vâlide Sultan Medresesi'nin 100 akçe yevmiye ile ilk müderrisliğine getirildi. Bu münasebetle En'âm sûresinin başından bir takrir yapması istenmiş, bunun için Süleymaniye Camii'nde toplanan ulemâya *der-siâm**da bulunmuşur (Kâtib Çelebi, I, 285-286).

Medreselerdeki öğretim faaliyetinden sonra 1600'de Edirne kadılığına tayin edildi ve kendisine Dimetoka kazası arpalık olarak verildi. Görevi Ağustos 1601'de İstanbul kadılığına nakledildi. Bu sırada muâmelâtın süratle yürürmesi, narh meselelerinin düzene konulması ve bilhassa zahire yokluğunda sıkı kontrolle İstanbul halkına sıkıntı çekirtmemesi sebebiyle kendisine "Ebülmeyâmin" (uğur sahibi, bereketli kimse) lakabı verildi. Ocak 1603'te Anadolu kazaskerliğine terfi etti. Yemişçi Hasan Paşa meselesinden dolayı azledilen Sun'ullah Efendi'nin yerine 25 Şaban 1011'de (7 Şubat 1603) şeyhülislâm oldu. Aynı yıl Balkanlar'da Kalkandelen ve civarında açığa olan 60.000 akçelik zeâmet kendisine arpalık olarak verildi. Şeyhülislâmlığı sırasında I. Ahmed'in imamı Mustafa Sâfi Efendi ile arasının açılması ve sadâret kaymakamı Kasım Paşa ile birlik olması sebebiyle şeyhülislâmlıktan 600 akçe tekaüt ile 10 Muharrem 1013'te (8 Haziran 1604) ayrıldı. 22 Rebülevvel 1015 (28 Temmuz 1606) tarihinde ikinci defa şeyhülislâm olduysa da dört ay sonra 23 Kasım 1606'da vefat etti ve Fâtih Camii avlusuna bitişik olan evinin önüne defnedildi. Kulunç hastalığından ve tütün alışkanlığından öldüğü, bu sebeple ölümüne, "Yaprak içmekle helâk oldu ol müftî-i zamân" mısraının tarih düşürüldüğü kaynaklarda zikredilmektedir (a.g.e., I, 285). Hamzavî büyüklerinden İdris-i Muhtefî'nin (ö. 1024/1615) müridi olan Ebülmeyâmin Mustafa Efendi'nin bazı âyetlerle ilgili birkaç küçük risâlesi olduğu (Süleymaniye Ktp., Kasi-

decizâde, nr. 675/11, 12, 29; Şehid Ali Paşa, nr. 315/11, 12; ayrıca bk. bibl.) ve İstanbul'da bir çeşmesinin bulunduğu bilinmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Ebülme'yâmin Mustafa Efendi, *Risâle fi'l-istiâre*, Süleymaniye Ktp., Kasıdecizâde, nr. 675/29, vr. 119-129; a.mlf., *En'âm Süresine Ta'lîkât*, Süleymaniye Ktp., Damad İbrahim Paşa, nr. 161/1, vr. 1-32; Selânikî, *Târih*, s. 241, 361, 724; Atâî, *Zeyl-i Şekâik*, s. 511-513; Muhibbî, *Hulâşatü'l-eşer*, IV, 394-395; Kâtib Çelebi, *Fezleke*, I, 285-286; Naîmâ, *Târih*, I, 307, 316, 450; *Devhatü'l-meşâiyih*, s. 44; Sarı Abdullah Efendi, *Cevheretü'l-bidâye ve dürrütü'n-nihâye*, Millet Ktp., Ali Emîrî, nr. 858, vr. 134^a; Müstakimzâde, *Risâle-i Melâmiyye*, İÜ Ktp., İbnülemin, nr. 3357, vr. 79^b-81^a; *Sicill-i Osmânî*, IV, 382; *İlmiyye Salnâmesi*, s. 431-436 (fetvalarından dokuz örnek verilmiştir); Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri*, I, 60; Danişmend, *Kronoloji*², V, 120; Uzunçarşılı, *İlmiye Teşkilâtı*, s. 56, 66, 188, 203.

MEHMET İPŞİRLİ

EBÜL'ULÂ MARDİN

(1881-1957)

Osmanlı ve Cumhuriyet dönemi
Türk hukukçusu.

8 Ağustos 1881'de babasının görevli olarak bulunduğu İşkodra'da doğdu. Mardin'in ilim ve devlet hizmetiyle tanınan bir ailesine mensuptur. Babası, kazaskerliğe kadar yükselen ve başta dokuz ciltlik *İhyâ'ü 'ulûmî'd-dîn* şerhi olmak üzere din ilimleriyle ilgili eserleri de bulunan Yûsuf Sıdkı Efendi (ö. 1903), dedesi fıkıh alanında eserler veren Mardin müftüsü Ömer Şevki Efendi'dir. Babasının Fâtih Türbesi hazîresindeki sanduka kitabesinde yer alan aile şeceresi kaydına göre soyu Hz. Hüseyin'e dayanmaktadır. Annesi, Konya'nın Hâdim kazasından tanınmış fıkıh âlimi Ebû Saîd el-Hâdimî'nin torunlarından Behice Hanım'dır. Büyük kardeşi Ârif Bey

Ebül'ulâ
Mardin

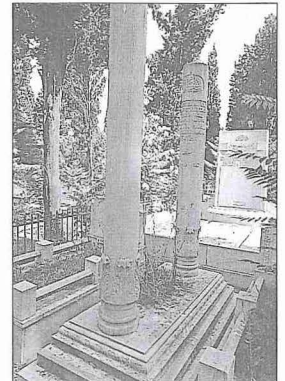
(ö. 1920), Basra ve Suriye valiliği yapmış, çeşitli ilmî eserleri de bulunan bir devlet adamıydı.

Ebül'ulâ gençliğinde özel öğrenim gördü. Çarşambalı Ahmed Hamdi Efendi, Kastamonulu Ebûbekir Sıdkı Efendi gibi zamanının tanınmış âlimlerinin derslerine devam ederek icâzet aldı. Temel dinî ilimleri okudu; Arapça ve Farsça öğrendi. 1903 yılında Dârülfünun Mektebi Hukuk'tan birincilikle mezun oldu. Henüz öğrenci iken 24 Haziran 1900'de Temyiz Mahkemesi'nde kâtip olarak adliye mesleğine ve devlet görevine başladı. Mezuniyet sonrasında İstanbul Ticaret, İstinaf mahkemeleri ve Şûrâ-yı Evkaf üyeliklerinde bulundu. 1909'da Mektebi Hukuk'ta tatbîkât-ı hukûkiyye dersini okuttu. Bu dersteki başarısı sebebiyle ertesi yıl hukûk-ı tasarrufiyye-i arâzî ve ahkâm-ı evkaf derslerini okutmak üzere davet edildi. Böylece 1910 yılında İstanbul'da Mektebi Hukuk ve Mülkiye'de arazi, evkaf ve medenî hukuk dalında öğretim üyeliğine başladı. Bu görevini, Mektebi Mülkiye'de fakültenin Ankara'ya taşınmasına (1936), Hukuk Fakültesi'nde ise emekli oluncaya kadar (1951) sürdürdü.

1908'de Eşref Edip'le birlikte çıkarmaya başladıkları *Sırât-ı Müstakîm*'de daha çok hukukla ilgili yazılar yazdı. Yine Eşref Edip'le birlikte *Sırât-ı Müstakîm* Kütüphanesi'ni kurdu. 1912'de *Ke-lime-i Tayyibe* adlı bir dergi çıkardı. 18 Şubat 1912'de meşihat-ı İslâmiyye'de görev aldı. Bir süre meşihat mektupçuluğu, ardından da meşihat müsteşarlığı yaptı. Meşihattaki görevi sırasında *İlmiyye Salnâmesi*'ni hazırladı. 1914'te meşihat müsteşarlığı görevinden ayrıldı; Medresetü'l-kudât'ta müderrislik yaptı ve *Mecelle*'nin ıslahı için kurulan komisyonda görev aldı. 4 Haziran 1915 tarihinde Şeyhülislâm Turşucuzâde Ahmed Muhtar Efendi'nin torunu, Necmeddin Molla'nın (Kocataş) kızı Bedriye Hanım'la evlendi. Yûsuf Sıdkı, Hatice Mâsume ve Sâliha Türkân adlarında üç çocuğu oldu. Osmanlı Meclis-i Meb'ûsanı'nda Niğde (1914-1919) ve Mardin (1920) mebusu olarak bulundu. 1922'de Türk ordusu İstanbul'a girdikten sonra Refet Paşa tarafından İstanbul'un idaresi için kurulan Hey'et-i Müşâvere-i İdâriyye'de görev aldı. 1925 yılında İstanbul Barosu'na kayıtlı oldu. Cumhuriyet döneminde de üst seviyede birçok kamu görevi yaptı; sosyal amaçlı derneklerde ve şir-

ketlerin yönetim kurullarında bulundu. İsviçre Medenî Kanunu'nun iktibas ve intibakıyla ilgili olarak teşkil edilen komisyonlarda çalıştı. Üniversite bünyesinde çeşitli akademik ve idarî görevlerde bulunan Ebül'ulâ 1 Eylül 1951'de yaş haddinden emekliye ayrıldı. Emeklilik sonrasında da ilmî çalışmalarına ve yayın faaliyetine devam etti; bu arada *Huzur Dersleri* adlı eserinin I. cildini yayımladı. 13 Ocak 1957'de İstanbul'da öldü. Mezarı Karacaahmet'te Küçük Seli miye Camii karşısındaki aile kabristanındadır.

Osmanlı döneminde köklü bir eğitim gören ve İslâm hukukuna vâkaf olan Ebül'ulâ Mardin, yıllarca hukuk eğitimi yanında adlî ve idarî tatbikatın içinde bulunması, Osmanlı hukukundan başka Batı hukukunu ve pozitif Türk hukukunu da bilmesiyle dikkati çeker. Bu bakımdan arazi, evkaf, *Mecelle* ve medenî hukuka dair yazıları, Osmanlı hukuku ve modern Türk hukukuna geçişle ilgili tesbitleri ayrı bir ehemmiyet arzeder. Eski hukuktan yeni Türk hukukuna geçişte ve Cumhuriyet döneminde yeni hukuk mevzuat ve nazariyesinin gelişmesinde önemli katkıları olmuştur. Bu katkıları sebebiyle 1944 yılında, öğretim hayatının otuzuncu yıldönümü hâzırası olarak, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi öğretim üyeleri tarafından *Ebül'ulâ Mardin'e Armağan* adıyla hacimli bir eser hazırlanarak neşredilmiştir. Ebül'ulâ, hukuk araştırma ve eğitiminde geleneksel şerhçilik yerine, *Mecelle*'ye ve İslâm hukuk usulüne vâkıf olmasının avantajıyla, meseleleri genel kural ve bakış açılarına ırca ederek sistematik metodu yerleştirmeye çalışmış, gerek ders ve konferanslarında, gerekse eserlerinde hukukî meseleleri da-ima tarihî ve mukayeseli metotla ele almış seçkin bir hukuk âlimidir.

Ebül'ulâ
Mardin'in
Karacaahmet
Mezarlığı'ndaki
kabri -
Üsküdar /
İstanbul